

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра права

Затверджую
Декан факультету міжнародних відносин
професор
В.В. Третяко

« 12 » вересня 2020 року

СИЛАБУС

Навчальна дисципліна Міжнародне приватне право

Освітньо-професійна програма Право

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Загальна інформація

Позиція	Зміст інформації
Викладач(і)	Присяжнюк Михайло Петрович
Профайл викладача	http://pravo.khnu.km.ua/profesorско-vykladatskyj-sklad/
Е-mail викладача(ів)	prysyazhnyuk@ukr.net
Контактний телефон	-
Сторінка дисципліни в ІСУ	https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=4325
Консультації	Очні: згідно розкладу; он-лайн: за необхідністю та попередньою домовленістю

Характеристика дисципліни

Статус дисципліни	Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг		Кількість годин						Курсовий проект	Курсова робота	Форма семестрового контролю	
				Кредити ЄКТС	Години	Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота, в т.ч. ІРС			залік	іспит
						Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття						
О	Д	3	6	5	150	68	34		34		82			+	

Анотація навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Міжнародне приватне право» є дисципліною професійної підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 081 «Право» за освітньо-професійною програмою «Право». Дисципліна викладається для студентів денної форми навчання юридичної спеціальності. Її вивчення обумовлене необхідністю формування системних знань у сфері правового регулювання приватноправових відносин міжнародного характеру. В рамках цієї навчальної дисципліни передбачається вивчення усієї сукупності міжнародних приватноправових відносин між суб'єктами, що виникають при наявності іноземного елемента. Навчальна дисципліна поєднує теоретичні основи, законодавче регулювання та практичні проблеми міжнародного приватного права. При викладанні застосовуються лекції із використанням методів проблемного навчання; практичні заняття, включно із вирішенням ситуаційних завдань, а також самостійна робота. Необхідним елементом навчального процесу є самостійна робота, яка полягає в опрацюванні програмного матеріалу, підготовці до семінарських занять, контрольної роботи, тестування, виконанні індивідуальних завдань.

Пререквізити: теорія держави і права; трудове право України; логіка;

кореквізити: адвокатура України.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни: формування у студентів глибоких теоретичних знань та достатніх практичних навичок з правового регулювання приватноправових відносин міжнародного характеру.

Завдання дисципліни: формувати у здобувачів вищої освіти здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, знання та розуміння предметної області та професійної діяльності, знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини, здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного приватного права, знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Очікувані результати навчання

Студент, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен: давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю; застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки; готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях; надавати консультації щодо можливих способів захисту прав і інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

Тематичний план дисципліни і календар його виконання

Таблиця 2 – Тематичний план дисципліни

№ тижня	Тема лекції*	Тема практичного заняття*	Самостійна робота студентів		
			Зміст	Год.	Література
1	2	3	4	5	6
1	Поняття, предмет, методи і система міжнародного приватного права	Поняття, предмет, методи і система міжнародного приватного права	Підготовка до семінарського заняття за темою №1: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №1); - вивчення нормативно - правових актів до теми №1.	5	[1, с.9-19; 2, с.6-9; 3, с.11-20; 4]
2	Джерела міжнародного приватного права	Джерела міжнародного приватного права	Підготовка до семінарського заняття за темою №2: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №2); - вивчення нормативно - правових актів до теми №2.	5	[1, с.20-34; 2, с.10-11; 3, с.25-42; 4]
3	Поняття, структура та види колізійних норм	Поняття, структура та види колізійних норм	Підготовка до семінарського заняття за темою №3: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №3); - вивчення нормативно - правових актів до теми №3	5	[1, с.58-77; 2, с.12-26; 3, с.43-73; 4]
4	Загальні поняття міжнародного приватного права	Загальні поняття міжнародного приватного права	Підготовка до семінарського заняття за темою №4: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №4); - вивчення нормативно - правових актів до теми №4; - підготовка до контрольної роботи за	5	[1, с.35-57; 2, с.6-26; 3, с.11-72; 4]

			темами №1-4		
5	Суб'єкти міжнародного приватного права. Фізичні особи як суб'єкти міжнародного приватного права	Суб'єкти міжнародного приватного права. Фізичні особи як суб'єкти міжнародного приватного права	Підготовка до семінарського заняття за темою №5: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №5); - вивчення нормативно - правових актів до теми №5;	5	[1, с.78-98; 2, с.28-41; 3, с.74-94; 4]
6	Юридичні особи як суб'єкти міжнародного приватного права	Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування	Підготовка до семінарського заняття за темою №6: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція № 6); - вивчення нормативно - правових актів до лекції №6.	5	[1, с.99-105; 2, с.42-52; 3, с.95-115; 4]
7	Держава як суб'єкт міжнародного приватного права	Держава як суб'єкт міжнародного приватного права	Підготовка до семінарського заняття за темою №7: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №7); - вивчення нормативно - правових актів до теми №7. - підготовка до тестового контролю за темами №5-7	5	[1, с.107-114; 2, с.53-56; 3, с.116-124; 4]
8	Колізійні питання речових прав та права інтелектуальної власності	Колізійні питання речових прав та права інтелектуальної власності	Підготовка до семінарського заняття за темою №8: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція № 8); - вивчення нормативно - правових актів до теми №8;	5	[1, с.115-131; 2, с.57-61; 3, с.125-160; 4]
9	Договірні зобов'язання у міжнародному приватному праві	Договірні зобов'язання у міжнародному приватному праві	Підготовка до семінарського заняття за темою №9: - опрацювання лекційного матеріалу (лекції №9); - вивчення нормативно - правових актів до теми №9	5	[1, с.132-152; 2, с.64-89; 3, с.161-170; 4]
10	Міжнародний договір купівлі-продажу	Міжнародний договір купівлі-продажу	Підготовка до семінарського заняття за темою №10: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №10); - вивчення нормативно - правових актів до теми №10; - підготовка до захисту індивідуального завдання	5	[1, с.145-152; 2, с.70-73; 3, с.170-177; 4]
11	Транспортні зобов'язання у міжнародному приватному праві	Транспортні зобов'язання у міжнародному приватному праві	Підготовка до семінарського заняття за темою №11: - опрацювання лекційного матеріалу	5	[1, с.160-167; 2, с.74-89; 3, с.178-201; 4]

			(лекція №11); - вивчення нормативно - правових актів до теми №11.		
12	Шлюбно-сімейні відносини у міжнародному приватному праві	Шлюбно-сімейні відносини у міжнародному приватному праві	Підготовка до семінарського заняття за темою №12: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №12); - вивчення нормативно - правових актів до теми №12	5	[1, с.168-184; 3, с.237-256; 4]
13	Спадкові відносини у міжнародному приватному праві	Спадкові відносини у міжнародному приватному праві	Підготовка до семінарського заняття за темою №13: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №13); - вивчення нормативно - правових актів до теми №13;	5	[1, с. 185-195; 2, с.95-99; 3, с.257-272; 4]
14	Трудові відносини у міжнародному приватному праві	Трудові відносини у міжнародному приватному праві	Підготовка до семінарського заняття за темою №14: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №14); - вивчення нормативно - правових актів до теми №14	5	[1, с.198-209; 2, с.90-94; 3, с.219-236; 4]
15	Деліктні зобов'язання у міжнародному приватному праві	Деліктні зобов'язання у міжнародному приватному праві	Підготовка до семінарського заняття за темою №15: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція № 15); - вивчення нормативно - правових актів до лекції №15	5	[1, с.153-167; 3, с.202-216; 4]
16	Міжнародний цивільний процес	Міжнародний цивільний процес	Підготовка до семінарського заняття за темою №16: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція №16); - вивчення нормативно - правових актів до теми №16	5	[1, с.212-240; 3, с.273-302; 4]
17	Міжнародний комерційний арбітраж	Міжнародний комерційний арбітраж	Підготовка до семінарського заняття за темою №17: - опрацювання лекційного матеріалу (лекція № 17); - вивчення нормативно - правових актів до теми №17	2	[1, с.241-264; 2, с.100-105; 3, с.303-314; 4]
			Всього за семестр	82	

Примітка: *Лекції проводяться щотижня по дві години, практичні заняття проводяться щотижня по дві години

Політика дисципліни

Організація освітнього процесу з дисципліни відповідає вимогам положень Хмельницького національного університету про організаційне і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, освітній програмі та навчальному плану. Студент зобов'язаний відвідувати лекції, а також і практичні заняття відповідно до розкладу занять; не запізнюватися на заняття, домашні завдання виконувати відповідно до графіка. Пропущене практичне заняття студент повинен опрацювати

самостійно у повному обсязі та відзвітувати перед викладачем не пізніше, ніж за тиждень до чергової атестації. До практичних занять студент має підготуватися за відповідною темою та проявляти активність.

Необхідним елементом самостійної роботи є індивідуальна робота кожного студента. Її призначенням є поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях; забезпечення майбутніх фахівців усіх напрямів підготовки знаннями основних правових положень, що стосуються їх професійної діяльності; вироблення у майбутніх спеціалістів практичних навичок реалізації норм чинного законодавства.

Індивідуальна робота передбачає підготовку індивідуального завдання у вигляді реферату з обраної студентом тематики а також підготовку до семінарсько-практичних занять протягом семестру. Теми індивідуальної роботи виступають певним тематичним доповненням семінарського заняття, методом поглибленої підготовки до нього і можуть готуватись також у вигляді реферативних повідомлень. Вимоги до написання реферату та реферативних повідомлень розміщені у робочій програмі дисципліни. При виконанні самостійної роботи з дисципліни, студент повинен дотримуватися політики доброчесності. При наявності плагіату він отримує незадовільну оцінку і повинен виконати завдання за новою темою.

Критерії оцінювання результатів навчання.

Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за **чотирибальною** шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих **позитивно** з урахуванням коефіцієнта вагомості. При оцінюванні знань студентів використовуються різні засоби контролю, зокрема: засвоєння теоретичного матеріалу з тем перевіряється усним опитуванням, письмовим опитуванням (тестування), контрольною роботою; якість виконання, набуття теоретичних знань і практичних навичок перевіряється шляхом розв'язання практичних завдань та веденням дискусій під час усного опитування, а також виконанням самостійної роботи (виконання та презентація індивідуального завдання).

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів у першому семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота			Самостійна, індивідуальна робота	Семестровий контроль, залік
Семінарські заняття	Контрольна робота	Тестовий контроль:	Індивідуальне завдання	Залік (за рейтингом)
УО (мінімальна кількість оцінок усього опитування – 6)	КР	Т К	ІЗ	
ВК: 0,6	0,1	0,1	0,2	

Оцінювання тестових завдань

Тестове завдання для кожного студента складається з десяти тестів, кожен з яких оцінюється чотирма балами. Максимальна сума балів, яку може набрати студент, складає 40. Оцінювання здійснюється за чотирибальною шкалою. Відповідність набраних балів за тестове завдання оцінці, що виставляється студенту, представлена у нижченаведеній таблиці.

Сума балів за тестове завдання	1 – 10	11-20	21-30	31-40
Оцінка	2	3	4	5

Якщо відповідь на тестове завдання має 2-3 правильних значення, а студент вказав частину з них, то сума балів у цьому випадку буде пропорційна кількості правильних відповідей. Наприклад, у тесті є три правильних відповіді, а студент вказав лише дві з них, тоді він отримує за тестове завдання два бали з трьох. На тестування відводиться 15 хвилин. Правильні відповіді студент записує у талоні відповідей. При цьому усі графи для відповідей повинні бути заповнені цифрами, що відповідають вірним, на погляд студента, відповідям. Через 15 хвилин студенти здають викладачу завдання з талонами відповідей. Викладач на наступному занятті оголошує результати тестування.

Якщо студент отримав негативну оцінку, то він повинен перездати її у встановленому порядку, але обов'язково до терміну наступного контролю. У випадку, коли студент не виконав індивідуальний план з дисципліни у заплановані терміни без поважних причин, то під час відпрацювання заборгованості при позитивній відповіді йому виставляється мінімальна оцінка „задовільно”.

Співвідношення вітчизняної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ECTS	Інституційна шкала балів	Інституційна оцінка	Критерії оцінювання	
A	4,75-5,00	5	ра хо ва	Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навиків.
B	4,25-4,74	4		Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками.
C	3,75-4,24	4		Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками.
D	3,25-3,74	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією.
E	3,00-3,24	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
FX	2,00-2,99	2	Незараховано	Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни
F	0,00-1,99	2		Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни.

Контрольні питання з дисципліни

1. Предмет міжнародного приватного права.
2. Колізійно-правовий метод регулювання.
3. Матеріально-правовий метод регулювання.
4. Система МПП як галузі права та навчальної дисципліни.
5. Співвідношення МПП з іншими галузями національного права та міжнародним правом.
6. Розвиток науки МПП у країнах Європи.
7. Поняття та види джерел МПП.
8. Міжнародні договори як джерела МПП.
9. Багатосторонні та двосторонні договори про надання правової допомоги.
10. Внутрішнє (національне) законодавство як джерело МПП.
11. Значення кодифікації норм внутрішнього права в галузі МПП, її види.
12. Сфера застосування та структура Закону України “Про міжнародне приватне право”.
13. Правовий звичай як джерело МПП.
14. Значення судової та арбітражної практики і доктрини у регулюванні відносин МПП.
15. Поняття та види уніфікації та гармонізації норм міжнародного приватного права.
16. Поняття та структура колізійної норми.
17. Застосування права держав із множинністю правових систем.
18. Загальна класифікація колізійних норм.
19. Основні формули прикріплення. “Жорсткі” та “гнучкі” колізійні прив’язки.
20. Автономія волі сторін.
21. Конфлікт кваліфікацій. Вирішення проблеми конфлікту кваліфікацій у національній доктрині МПП.
22. Поняття зворотного відсилання та відсилання до права третьої країни.
23. Інститут “обходу закону” в МПП.
24. Правила встановлення змісту норм іноземного права відповідно до Закону України “Про міжнародне приватне право”.
25. Інститут публічного порядку в МПП.
26. Імперативні норми закону суду та закону третьої держави.
27. Взаємність і реторсії.
28. Поняття “особистий закон фізичної особи” та сфера його дії.
29. Колізійні аспекти подвійного громадянства фізичних осіб та осіб без громадянства.
30. Особливості правового статусу іммігрантів, біженців та осіб, яким надано політичний притулок в МПП.
31. Особливості визнання іноземця обмежено дієздатним та недієздатним.
32. Колізійні аспекти опіки та піклування.
33. Оголошення іноземця безвісно відсутнім чи померлим та його наслідки в Україні і за кордоном.
34. Поняття особистого закону юридичної особи, сфера його дії.
35. Критерії визначення особистого закону юридичної особи.
36. Організаційно-правові форми діяльності іноземних юридичних осіб в Україні. Представництва та філії.

37. Основні проблеми правового статусу транснаціональних корпорацій в міжнародному приватному праві.
38. Проблеми, пов'язані з правовим регулюванням господарської діяльності компаній, розташованих в офшорних зонах.
39. Міжнародні юридичні особи.
40. Особливості правового становища держави в міжнародному приватному праві.
41. Поняття “іmunітет держави” в МПП. Теорії абсолютного, функціонального та обмеженого іmunітету, їх вплив на формування національного законодавства про іmunітет іноземних держав.
42. Види іmunітету держав у МПП.
43. Міжнародні договори щодо іmunітету держав. Норми про іmunітет іноземної держави в законодавстві України.
44. Колізійні питання права власності.
45. Колізійні питання права власності та інших речових прав на рухоме майно та майно, що перебуває в дорозі.
46. Правове регулювання іноземних інвестицій у міжнародному приватному праві. Гарантії майнових прав іноземних інвесторів в угодах СОТ.
47. Правове становище власності України за кордоном.
48. Територіальний характер інтелектуальної власності та особливості її регулювання в міжнародному приватному праві.
49. Міжнародно-правова охорона авторських прав.
50. Особливості міжнародно-правової охорони прав промислової власності.
51. Загальна характеристика Угоди СОТ щодо торговельних аспектів прав інтелектуальної власності.
52. Колізійне регулювання форми правочину в МПП.
53. Колізійне регулювання змісту договору в МПП.
54. Сфера дії права, що застосовується до договору в МПП.
55. Уніфікація правового регулювання в галузі міжнародних комерційних угод. Віденська конвенція ООН “Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів”.
56. Право, що застосовується до договору споживання.
57. Міжнародні транспортні організації та їх роль в уніфікації законодавства про міжнародні перевезення.
58. Міжнародні морські перевезення. Конвенція ООН про морське перевезення вантажів 1978 р.
59. Міжнародні залізничні перевезення. Угода про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ) 1980 р.
60. Міжнародні автомобільні перевезення. Конвенція про договори міжнародного дорожнього перевезення вантажів (КДПВ) 1956 р.
61. Міжнародні повітряні перевезення. Монреальська конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 28 травня 1999 р.
62. Міжнародні річкові перевезення. Будапештська конвенція про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами від 22 червня 2001 р.
63. Міжнародні змішані перевезення. Конвенція ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів від 24 травня 1980 р.
64. Види позадоговірних зобов'язань, ускладнених іноземним елементом, та колізійні підходи до їх регулювання. Сфера дії права, що підлягає застосуванню до зобов'язань, які виникли внаслідок завдання шкоди.
65. Право, що застосовується до відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).
66. Роль міжнародних угод у колізійно-правовому регулюванні зобов'язань із завдання шкоди.
67. Представництво, довіреність та позовна давність у міжнародному приватному праві.
68. Колізійне регулювання міжнародних трудових відносин.
69. Міжнародно-правове регулювання праці. Роль конвенцій Міжнародної організації праці (МОП).
70. Працевлаштування іноземців в Україні.
71. Трудові права українських громадян за кордоном.
72. Особливості правового регулювання шлюбно-сімейних відносин у праві різних держав.
73. Колізійне регулювання укладання шлюбу в МПП.
74. Колізійне регулювання правових наслідків шлюбу. Форма вибору права до правових наслідків шлюбу.
75. Майнові відносини подружжя в міжнародному приватному праві.

76. Міжнародне усиновлення та його наслідки. Функції консульських установ України за кордоном у галузі усиновлення та опіки й піклування.
77. Аліментні зобов'язання в міжнародному приватному праві. Приєднання України до Нью-Йоркської конвенції 1956 р. про стягнення аліментів за кордоном. Основні колізії у спадкуванні за МПП.
78. Колізійні норми спадкового права в законодавстві України.
79. Міжнародно-правове регулювання спадкових відносин.
80. Спадкові права українських громадян за кордоном. Роль консульських установ України за кордоном у сфері захисту спадкових прав громадян України.
81. Процесуальна правоздатність і дієздатність іноземних осіб в Україні.
82. Судовий імунітет та його види. Джерела регулювання імунітету в трансграничних відносинах. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності.
83. Участь України в міжнародних договорах щодо підсудності справ з іноземним елементом. Міжнародна підсудність у праві України та в праві зарубіжних країн.
84. Визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні.
85. Вручення судових документів за кордоном. Джерела регулювання та основні способи транскордонної доставки судових документів. Колізійні проблеми отримання доказів за кордоном.
86. Міжнародне приватне право в діяльності міжнародного комерційного арбітражу.

Рекомендована література

Основна література:

1. Мироненко І.В. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2010. 272 с.
2. Міжнародне приватне право : навч. посібник / І. І. Килимник, А. М. Бровдій ; Харків. нац. унт міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.
3. Міжнародне приватне право : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / В. А. Бігун, Є. М. Білоусов, І. М. Жуков ; за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. Х. : Право, 2015. 320 с.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.

Додаткова література:

5. Господарський кодекс України від 16. 01.2003 р. № 436-IV . Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст.144.
6. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 № 322-VIII . Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50.
7. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 р. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.usf/link1/TO12341.html (дата звернення 1 вересня 2020 р.).
8. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 №3671-VI. Офіційний вісник України. 2011. №59. Ст.2347.
9. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001р. № 2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст.65.
10. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Верховна Рада України: Закон України; Програма від 18.03.2004р. № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст.367.
11. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.05.1991р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 29. Ст. 377.
12. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України; Концепція від 21.11.2002р. № 228-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 3. Ст.12.
13. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.
14. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України: Закон України від 22.09.2011р. №3773-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. №19. 20. Ст.179.
15. Сімейний кодекс України від 10.01.2002р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №21-22. Ст.135.

16. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11.
Ст.461.